

Marie-Charlotte Le Bailly, *Een Haagse affaire. De verloren eer van Sophia van Noortwijck (1673-1710)* (Amsterdam: Balans, Den Haag: Nationaal Archief, 2013, 232 pp., ISBN 978 94 600 3630 9).

Sophia van Noortwijck werd in 1673 geboren in een Haagse familie die er, zoals zoveel andere families in de Gouden Eeuw, in één, twee generaties tijd in was geslaagd om rijkdom en aanzien te verwerven. Meermaals kwam dat jonge aanzien echter onder druk te staan. Sophia's moeder sleepte een reputatie van overspeligheid met zich mee, haar broer stierf aan de gevolgen van een duel en haar vader werd samen met zijn schoonvader beschuldigd van het verduisteren van generaliteitsgelden. Desondanks mocht de familie zich verheugen in de gunst van de Oranjes. Tijdens het Rampjaar werd Sophia's vader door de stadhouder benoemd in de Haagse vroedschap en aangesteld als zijn thesaurier en rentmeester-generaal. In 1679 stierf hij onder verdachte omstandigheden. Het gerucht wilde dat hij zelfmoord had gepleegd.

Sophia zelf was vanwege haar schoonheid en het vooruitzicht dat ze de enige erfgenaam van haar ouders zou worden, een gewilde jonge vrouw in de Haagse society. Met verschillende heren had ze, kennelijk gestimuleerd door haar moeder, intieme omgang. In 1695 raakte ze zwanger van een edelman, die echter weigerde met haar te trouwen – ook na de geboorte van het kind. Ze moet toen al Salomon Pereira hebben gekend, zoon van een schatrijke bankier. Met hem begon ze een verhouding en ook deze affaire leidde tot een buitenechtelijk kind. Trouwen met de klaploper Pereira was echter onmogelijk, omdat hij joods was en al een vrouw had van wie hij niet kon scheiden. Bovendien verzette zijn familie zich met alle mogelijke middelen tegen een huwelijk. In 1700 werd hij op verzoek van zijn vader in een verbeterhuis opgesloten. Korte tijd later werden Sophia en haar moeder gearresteerd en volgde een rechtszaak voor het Hof van Holland. Sophia kwam er vanaf met een flinke boete, haar moeder werd veroordeeld tot levenslange opsluiting in een tuchthuis vanwege het aanzetten tot overspel. Met die vonnissen was het schandaal nog niet ten einde, want in de nasleep volgden nog twee opmerkelijke onthullingen. Allereerst bleek dat de advocaat-fiscaal (openbaar aanklager) Sophia had gedwongen tot een huwelijk met zijn enige zoon. Daarnaast kwam uit dat ook de griffier zich had misdragen. Tijdens het gerechtelijke onderzoek had hij spullen van de verdachten verduisterd en Sophia lastig gevallen. Uiteindelijk stond dus niet alleen de eer van moeder en dochter op het spel, maar ook de goede naam van het Hof.

Jacob van Lennep schreef in 1856 over deze geruchtmakende affaire aan de hand van het omvangrijke procesdossier het boek *De moeder en de magistraat*. In 1912 deed de joodse Hagenaar Eduard van Biema aan de hand van gedeeltelijk onbekende bronnen het onderzoek nog eens over. Van Lennep en Van Biema beschreven het optreden van Sophia en haar moeder met een in negentiende-eeuws fatsoen gedoopte pen. Daarbij richtten zij hun morele pijlen vooral op de moeder: die zou haar dochter bewust hebben aangezet tot buitenechtelijke relaties om haar ongeschikt te maken als huwelijkskandidaat – daarmee zou ze namelijk uitgesloten blijven van een legaat van haar grootouders. Tegen deze zienswijze keert rechtshistorica Marie-Charlotte Le Bailly zich in *Een Haagse affaire*. Maar Le Bailly's ambitie reikt vanzelfsprekend verder dan het rechtzetten van deze interpretatie. Ze wil met haar boek het hele verhaal aan de hand van nog niet eerder geraadpleegde bronnen – de uitgebreide aantekeningen van raadsheer-commissaris (onderzoeksrechter) Adriaan Pieter de Hinojosa – nog een keer vertellen en de gebeurtenissen in een historische context plaatsen, met meer begrip voor de moeilijke positie van moeder en dochter, oftewel voor hun 'penibele situatie'. Ze stelt zelfs dat het haar bedoeling is 'hun eer te herstellen' (16).

Context bieden en thematiseren is iets wat Le Bailly inderdaad doorlopend doet. Vooral de eerste helft van haar studie bevat tal van uitweidingen, vaak in de vorm van een korte paragraaf, over de meest uiteenlopende thema's waar ze tijdens haar onderzoek tegenaan liep en die we uit de historische literatuur van de laatste twintig jaar kennen, zoals humor, wonen op stand, opvattingen over eer, corruptie, erfrecht en nieuwe rijkdom (haar bewering dat de Van Noortwijcks niet volledig werden geaccepteerd omdat zij *nouveaux riches* waren, weet ze overigens niet met bronnen te onderbouwen). Dit alles gebeurt vrij plichtmatig en doordat de auteur in de eerste hoofdstukken voortdurend vooruitloopt op gebeurtenissen en ontwikkelingen die pas in de tweede helft van haar boek in een chronologisch verband worden geplaatst, wil het verhaal maar niet van de grond komen. Het ontbreken van een goede redactie helpt wat dat betreft ook niet. Dat is jammer, want uit alles blijkt dat Le Bailly een enthousiaste en kundige onderzoeker is en vooral met betrekking tot het zo ingewikkelde juridische kader een goede, betrouwbare gids.

Dat *Een Haagse affaire* niet helemaal weet te overtuigen, is niet alleen te wijten aan de compositie van het boek. Ook het uitgangspunt van de auteur is wat mij betreft weinig gelukkig. Enkele jaren geleden stelde Donald Haks in een korte biografie van Sophia van Noortwijck in het *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland* (later opgenomen in *Els Kloeks 1001 Vrouwen*) dat een uitvoerige beschrijving van haar positie, omgeving en leefwereld een vruchtbaarder benadering beloofden dan een moralistische invalshoek en dat haar gedrag zo wellicht beter te verklaren was. Die aanbeveling heeft Le Bailly slechts ogenschijnlijk overgenomen. Haar verlangen om de eer van Sophia en haar moeder te verdedigen en te polemiseren tegen Van Lennep en Van Biema doet misschien sympathiek aan, maar is weinig zinvol en laat haar in zekere zin in dezelfde valkuil trappen als haar voorgangers. Want ze geeft weliswaar een overvloed aan context, maar een

helder, richtinggevend perspectief en interpretatiekader ontbreekt. Een meer consequente benadering van het schandaal vanuit mannelijke en vrouwelijke eerconcepten en de seksuele moraal van de Haagse *beau monde* had haar verhaal waarschijnlijk meer samenhang en betekenis kunnen geven.

Sophia van Noortwijck zou zelf waarschijnlijk niet gelukkig geweest zijn met het opnieuw oprakelen van het schandaal waarin ze met haar moeder verwickeld was geraakt. Ze vreesde de hoon van de wereld, blijkt uit een brief die ze vanuit de gevangenis aan haar minnaar schreef. Zo gezien is het maar de vraag of Le Bailly haar met deze studie echt een dienst bewees. Gelukkig telt onze wens om de doden te begrijpen zwaarder dan de wanhoop van deze vrouw in een Haagse cel.

Conrad Gietman, Centraal Bureau voor Genealogie / Hoge Raad van Adel